

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מוקצה דדחי בידיים

(מ"ה א') בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן: חטים שזרען בקרקע (ועדיין לא השרישו, להיאסר מדין תולש), וביצים שתחת תרנגולת, מהו? כי לית ליה לרבי שמעון מוקצה, היכא דלא דחיה בידיים, (אבל) היכא דדחיה בידיים אית ליה מוקצה. או דילמא לא שנא?

אמר ליה¹: אין מוקצה לרבי שמעון, אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא דולק, הואיל והוקצה למצותו (למצות הדלקת נר שבת), הוקצה לאיסורו (כל זמן איסור דליקתו. והוא הדין לכל דבר שהוקצה למצוה, אסור משום מוקצה כל זמן מצותו. כגון סוכת חג בחג).

(מ"ה ב') בעא מיניה רבי שמעון בר רבי מרבי: פצעילי תמרה (קודם בישולם, ששמים בסלים להתבשל מאליהם) לרבי שמעון מהו?

א"ל: אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצימוקין בלבד (דאיכא תרת: דחינהו בידיים, ולא חזו).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אמרו הלכה כרבי שמעון.

(ומקשה) ומי אמר רבי יוחנן הכי?! והא בעא מיניה ההוא סבא קרויא, ואמרי לה סרויא, מרבי יוחנן: קינה של תרנגולת מהו לטלטולי בשבת? אמר ליה: כלום עשוי אלא לתרנגולין (ואסור)!

(ומתרץ) הכא במאי עסקינן? דאית ביה אפרוח² מת³.

שיטות הראשונים

חטיין שזרען בקרקע: למסקנה, אינו אסור משום מוקצה, ומותר ללוקטן ולאוכלן. וכן פסקו הראשונים והשו"ע. ובמשנה דכלאים (מובאת להלן, נ' ב') הטומן לפת וצנונות תחת הגפן, אם היו מקצת עליו מגולים ניטלין בשבת, כתבו הרוקח, הרמב"ן, והמאירי, שאם היה מתכוין לזריעה, אף בשלא השריש, אסור. וכן פסק השו"ע⁴.

אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצימוקין בלבד: פסקו רי"ף, רמב"ם, ורא"ש כרבי שמעון, וכתב הרמב"ם "שאיין שם אכל שהוא מקצה בשבת כלל, אלא הכל מוכן הוא, חוץ מגרוגרות וצימוקין שבמקצה בזמן שמיבשין אותן; הואיל ומסריחות בנתיים, ואינן ראויין לאכילה - הרי הן אסורין בשבת משום מקצה." וכן פסק השו"ע⁵.

1. על פי המסקנה.

2. כתב הריטב"א: "וקשיא לי, אם כשיש בה אפרוח מאי קא בעו מרבי יוחנן, דאם בשוכח הרי הוא מותר לנערו ואם במניח הרי הוא אסור לדברי הכל! ועוד, מה הלשון הזה שהשיב לו כלום הוא עשוי אלא לתרנגולים?! וי"ל דהיא גופה מיבעיא לן, אם חשוב הוא כשוכח או כמניח ויהא מותר לנער אותה; ואהדר ליה דכיון דעשוי לתרנגולים כמניח דמי.

3. דלא חזי למיכל, ולכלבים נמי לא חזי. ואע"ג דאמר רבי שמעון: מחתכין את הנבלה לפני הכלבים, הני מילי במסוכנת, אבל בריאה - לא, דלא הוה דעתיה מאתמול לכלבים; והאי אפרוח שמת בשבת נמי לא הוה דעתיה מאתמול לכלבים. רש"י.

4. או"ח שיב; או"ח שיא.ח. מקורות - הרוקח (הל' שבת, סי' נט). רמב"ן (חיל' נ' ב', ד"ה אם היו). מאירי (נ' ב', ד"ה הטומן; וראה מ"ה א', ד"ה חטיין).

5. או"ח שיב. מקורות - רי"ף (כא א בדפיו). רא"ש (סי' כא). רמב"ם (הל' שבת כו, יד).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פירות שהיו מחוברים בין השמשות: מבואר **במסכת ביצה** (כ"ד ב') שפירות שהיו מחוברים לפני שבת, אסורים בשבת.⁶ וכן פסק השו"ע.⁷ רש"י פירש משום מוקצה, דכגרוגרות וצימוקים דמי, מדלא ליקטן מאתמול, אקצינהו מדעתיה.⁸ הרז"ה פירש הטעם, דמודה רבי שמעון בכל מוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו, כגון כוס וקערה ועששית.⁹ והרמב"ן פירש שאסורים כמו כל פירות הנושרין (ביצה ב' ב', עירובין ל"ט ב'), גזירה שמא יעלה ויתלוש. ותלשן הנכרי נמי בכלל גזירה זו.¹⁰

דין הכנה לגוי: כתב הכלבו, אין דין הכנה לגוי להכין; שאם היו לו גרוגרות וצימוקים ועז לחלבה, הכל מותר ואין צריך הכנה. וכן פסק הרמ"א.¹¹

גרוגרות וצימוקין דחזו ולא חזו: מבואר **במסכת ביצה** (כ"ו ב'), דאי חזו ולא חזו, אי אזמניה נפקי מתורת מוקצה.¹² וכתב בארחות חיים דדברים שאינם ראויים והזמינם, אין מועיל בהם הזמנה. וכן פסק השו"ע.¹³ וכתב הכל בו, כל דבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה.¹⁴ (ביצה כ"ז א'). ועל פי זה התיר תמרים שנתן עליהם מים ונדחו, אם חזרו ונראה בשבת.¹⁵ וכן התיר המאירי.¹⁶

6. דאיתא התם, אמר רב פפא: הלכתא, נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר, אסור. ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. וכו'.
7. או"ח שיב.
8. אמנם צ"ב, דהא בעינן תרתי, דחינהו, ולא חזו. ופירות מחוברים, אפילו נימא דנחשב כאילו דחינהו בידיים, מכל מקום הא חזו לאכילה (וראה פני יהושע, ביצה כ"ד ב', על פירוש רש"י ד"ה אם יש)!
9. והרמב"ן (במלחמות) דחה דבריו, וסבר שלא הודה רבי שמעון במוקצה מחמת איסור, אלא כשהקצה אותו לאיסורו, כגון שמן שבכוס ושבקערה ועששית, דאיהו דחייה בידיים (אבל לא במוקצה מחמת איסור שהקצאתו באה ממילא). עיי"ש.
10. וראה ב"י (או"ח שיב). מקורות - רז"ה ורמב"ן (ביצה יג א ברי"ף). רש"י (ביצה כ"ד ב', ד"ה אם יש).
11. או"ח שיב. פשטות הדברים, שאפילו גרוגרות וצימוקים דדחייה בידיים, אינו מוקצה ביד גוי. ובבית מאיר פקפק מאוד בזה, כיון דדחייה בידיים ולא חזי לאכילה, אטו משום דגוי הוא נותן דעתו יותר לזה! והביאו המשנ"ב (ס"ק יג). וכן כתב הט"ז (או"ח תקיז, ס"ק ב) שבשלמא כאשר ישראל מקצה דעתו משום איסור שבת, כגון שהפירות מחוץ לתחום, בזה אפשר לומר שהגוי אינו מסיח דעתו. אבל כשמקצה דעתו משום המציאות, כגון גרוגרות וצימוקים, בזה מה החילוק בין ישראל לגוי? וכן פסק בשו"ע הרב (שי, סעי ג) שמה שמותר גרוגרות וצימוקים של נכרי, דווקא אם הם ראויים ואינם ראויים, שאז אין דין מוקצה בשל נכרי. מקורות - כלבו (סי' נח, ד"ה גוי שהביא דורון). ר"ן (סו"פ כל כתבי, מו ב ברי"ף, ד"ה עשה).
12. ומדברי הר"ן (סו"פ כל כתבי, מו ב ברי"ף, ד"ה עשה כבש) גם מבואר שאם עשה נכרי כלי מעצים שהיו תלושים בערב שבת, ליכא משום מוקצה, לפי שאין הנכרי מקצה כלום, ודעתו על הכל, כמו שאמרו בירושלמי (פ"ק דשבת, הלכה ז) דאין הכן לנכרי. עיי"ש. וכן כתב במסכת ביצה (כב א ברי"ף, ד"ה ולעניין) שבהמות מדבריות, שבישראל אסורות משום מוקצה, מותרות בשל נכרי. וכן פסק השו"ע (ה' יו"ט, תצחג). אמנם הכלבו חידש, שאפילו בגרוגרות וצימוקים של גוי אין מוקצה.
13. והרי"ף ורמב"ם השמיטו דין זה (וכן דין מוקצה לחצי שבת, ומוקצה שיבש). ועמד על כך הרז"ה בביצה.
14. או"ח שיב. וראה עוד בסוגיא ב'נתיבי הלכה' על מסכת ביצה, כ"ו ב', מוקצה לחצי שבת, בהרחבה.
15. הקשו תוספות (מ"ג א', ד"ה בעודן בתרא) אהא דאמרינן התם כופין את הסל לפני האפרוחים, ואסור הסל בטלטול רק בעודן עליו, משום דאיתקצאי בין השמשות. ותימה הא כיון דבידו להפריחם למטה, הוי גמרו בידי אדם, ולית לן למימר מיגו דאיתקצאי לבין השמשות, כדמוכח בפ' אין צדין (ביצה כ"ו ב')! ותיצאו, דשאני קדירות אם הוה צריך להו בין השמשות, היה מקרן. וכן פולין ועדשים, רצונו שיתבשלו בלא שום דיחוי. אבל הכא, רצונו היה שיעלו האפרוחין על הסל, שלכך כפאו, והרי שעה אחת הקצה אותו לצרכו, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא (וצ"ב ביאור החילוק).
16. שגם הם כלולים בגדר גמרו בידי אדם. והב"י (או"ח שיב) הקשה עליו, דהני ודאי לא הוי גמרו בידי אדם (שכן מאליהם נעשים ראויים)! אבל המשנ"ב (ס"ק יט) כתב בשם הפוסקים כדברי הכלבו, וביארו, שאין פירוש 'גמרו בידי אדם' כפשוטו, אלא אם אין ספק,

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אית ביה אפרוח מת: כתבו הראשונים בשם ה"ר פורת דאפרוח חי בר טלטול הוא דחזי לתינוק לשחק בו. והקשו עליו דלקמן בפרק מפנין (קכ"ח ב') דאיירי בדידוי בעלי חיים לא משמע דשרי טלטול ממש בשום בעלי חיים. אלא אסור לטלטל אפרוח חי, דבעלי חיים מוקצין הן כגרוגרות וצימוקין¹⁹.

אין הכנה בשל גוי: כתבו הר"ן והכל בו על פי הירושלמי, אין דין הכנה לגוי להכין²⁰, שאם היו לו גרוגרות וצימוקים ועז לחלבה הכל מותר, ואין צריך הכנה. וכן פסק הרמ"א²¹.

מוקצה לחצי שבת: סוגיא בביצה (כ"ו ב'), וכתב רשב"א, דלענין הלכתא, קיימא לן כלישנא בתרא, דאמר ליה אין מוקצה לחצי שבת, דבדרבנן הולכין להקל. ואפילו גמרו בידי שמים, ואין צריך לומר גמרו בידי אדם. וכן פסקו רז"ה, ראבי"ה, רא"ש, ר"ן, ורי"ז. ואילו בעל העיטור כתב דלא איפשיט, ולחומרא. וכן הכריע המאירי, וכתב שהרבה מפרשים נוטים בה להחמיר. ורי"ף ורמב"ם השמיטו דין זה²². והשו"ע²³ פסק להקל.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שי)

ב. אין שום אכל תלוש הראוי לאכילה מקצה לשבת; דתמרים ושקדים ושאר פרות העומדים לסחורה, מתר לאכל

- וודאי יוכשר הדבר, כגון בתמרים שמשרה במים, שבדרך הטבע ייקלטו המים טעם התמרים ויהיו ראויים במהלך השבת, שפיר מקרי 'גמרו בידי אדם' (וראה דרישה, שי"ז, אות ד, ד"ה עוד כתב).
17. וביאר "שאע"פ שאין התיקון בידי אדם, כל שמעשה שלו גורם גמר שלו, גמרו בידי אדם הוא קרוי". וראה ח"י מאירי על ביצה מקורות - כלבו (ס' נח). ארחות חיים (הל' יום טוב אות יט). מאירי (ביצה כ"ו ב', סוד"ה היו ראויים).
18. וכן כתב המשנ"ב (שיה, ס"ק יט): כתבו הפוסקים אימתי אמרינן דאתקצאי לבין השמשות, דוקא דברים שגמרו בידי שמים, כגון גרוגרות דאין נגמרין אלא ע"י חום החמה, ושמא יהיה יום ענן בשבת ואסח דעתיה מנייהו. אבל דבר שנגמר בידי אדם, כגון תמרים שנתן עליהם מים בערב שבת, אף דבודאי אינם ראויים בבין השמשות לא התמרים ולא המים, אפילו הכי לא אסח דעתיה מנייהו על יום השבת שיהא מוקצה מחמת זה, דהא בידו להשהות עד למחר שיקלטו טעם התמרים.
19. לפיכך פירש ר"י דלהכי לא אוקמה באפרוח חי דאסור לטלטוליה בשבת, דמשמע שהוא אסור לכל השבת, ואילו אפרוח חי עשוי הוא לדדותו או להפריחו ויהא יכול לטלטלו. ראה תוספות (ד"ה הכא במאי עסקינן) ריטב"א, מרדכי, הגהות אשר"י (על הרא"ש ס' כא).
20. רצה לומר, דבר שהוא אסור בישראל משום דאתקצאי בין השמשות ולא הוזמן מבעוד יום, בגוי לא שייך זה, "לפי שאין הנכרי מקצה כלום ודעתו על הכל, כמו שאמרו בירושלמי, דאין הכן לנכרי".
21. או"ח שי"ב. וכתב המשנ"ב (ס"ק יב) אבל דבר דאסור בבין השמשות משום מחובר, או משום שהיה מחוסר צידה ותלשו הגוי או צדו בשבת, אף שהדבר הוא של גוי, לכו"ע אסור. וכן באיסור נולד ג"כ הכי. מקורות - ירושלמי (שבת פרק טז, הלכה לז; ביצה פ"ג הלכה לב). ר"ן (מו ב ברי"ף, סו"פ כל כתבי, ד"ה עשה כבש). כל בו (ס' נח).
22. הרז"ה הקשה על השמטת הרי"ף. והרא"ש כתב שלכך השמיטה, משום שפסק לקולא בדרבנן. הרי"ף ורמב"ם השמיטו כל שלוש הדינים: מוקצה לחצי שבת, ומוקצה שיבש, והך דאיחזו ולא איחזו. ור' רז"ה.
23. או"ח שי"ג. ולגבי טלטול סכין מילה בשבת, לאחר שמל בו: כתב הרמ"א (יו"ד רס"ג) דמותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב, אע"ג דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות, מאחר דהיה צריך לו באותו שבת. והמשנ"ב (שי, ס"ק טו) כתב בשם הט"ז שאין לטלטלו אחר המילה. והמג"א הסכים עמו, אך בעוד האיזמל בידו התיר להוליכו לביתו, דכל מוקצה שהוא בידו, מטלטלו לאיזה מקום שירצה. ובדיעבד, אם הניחו מידו ויש חשש שייגנב, מצדד האליה רבה לסמוך על רמ"א וש"ך (יו"ד ס' רסו) דמתירין לטלטלו. וראה עוד להלן, קכ"ג ב', בסוגיית מוקצה מחמת חסרון כיס. מקורות - רז"ה (ביצה, יג א ברי"ף, ד"ה והא). רשב"א (עבוה"ק, בית מועד, ה"ב; ח"י ביצה כ"ו ב', ד"ה אי דלא). ראבי"ה (חלק ג, הל' יום טוב ס' תשסו). רא"ש (ביצה פ"ג, ס' ז). ר"ן (ביצה, יד ב ברי"ף, ד"ה גרסי). בעל העיטור (עשרת הדיברות, הלכות יום טוב, מחלוקת ג). מאירי (ביצה כ"ו ב', ד"ה נחלקו). שבולי הלקט (סדר עצרת סימן רמח, ושם הובאו שתי השיטות).

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

- מהם בשבת. ואפלו חטים שזרעם בקרקע ועדין לא השרישו, וביצים שתחת התרנגולת, מתר לטלטלן. וכן תמרים הלכותיים קדם בשולן וכוונסים אותם בסלים והם מתבשלים מאליהם, מתר לאכל מהם קדם בשולן. אבל גרוגרות וצמוקים שמניחים אותם במקצה ליבשו, אסורין בשבת משום מקצה, שהן מסריחות קדם שיתבשו, דכיון שיודע שיסריחו הסיח דעתו מהם וכיון דאיכא תרתי; דחינהו בידיים, ולא חזו, הוי מקצה.
- הגה:** ויש אומרים דאין הכנה שיך בשל גוי, ואפלו גרוגרות וצמוקים שבידו מתרים. (כל בו סי' נ"ה וכ"מ בהר"ן סוף פכ"כ וירושלמי).
- ג. בין באסור אכילה בין באסור טלטול כל דבר שהיה ראוי בין השמשות, אם ארע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזר ונתקן בו ביום, חזר להתרו; אבל דבר שהקצה בין השמשות, אסור כל היום.
- ד. גרוגרות וצמוקים שהיו מקצים, וכשהגיע בין השמשות כבר נתבשו והם ראויים לאכילה, אף על פי שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתבשו, ואחר כך נודע להם שבין השמשות כבר היו יבשים, מתר.
- ה. גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו, דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלו ליה, אי אזמניה, נפק ליה מתורת מקצה; ואי לא, לא. אבל אם אינם ראויים והזמינם, הזמנה לאו מלתא היא.
- (יו"ד, הלכות מילה, סימן רסו)
- ב. מילה דוחה יום טוב ושבת, בזמנה... **הגה:** ומתר לטלטל האזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המערב, אף על גב דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה לי. (התר טלטול כתוב בתא"ו נתיב א', והטעם הוא דברי המחבר ודלא כמהרי"ל)...